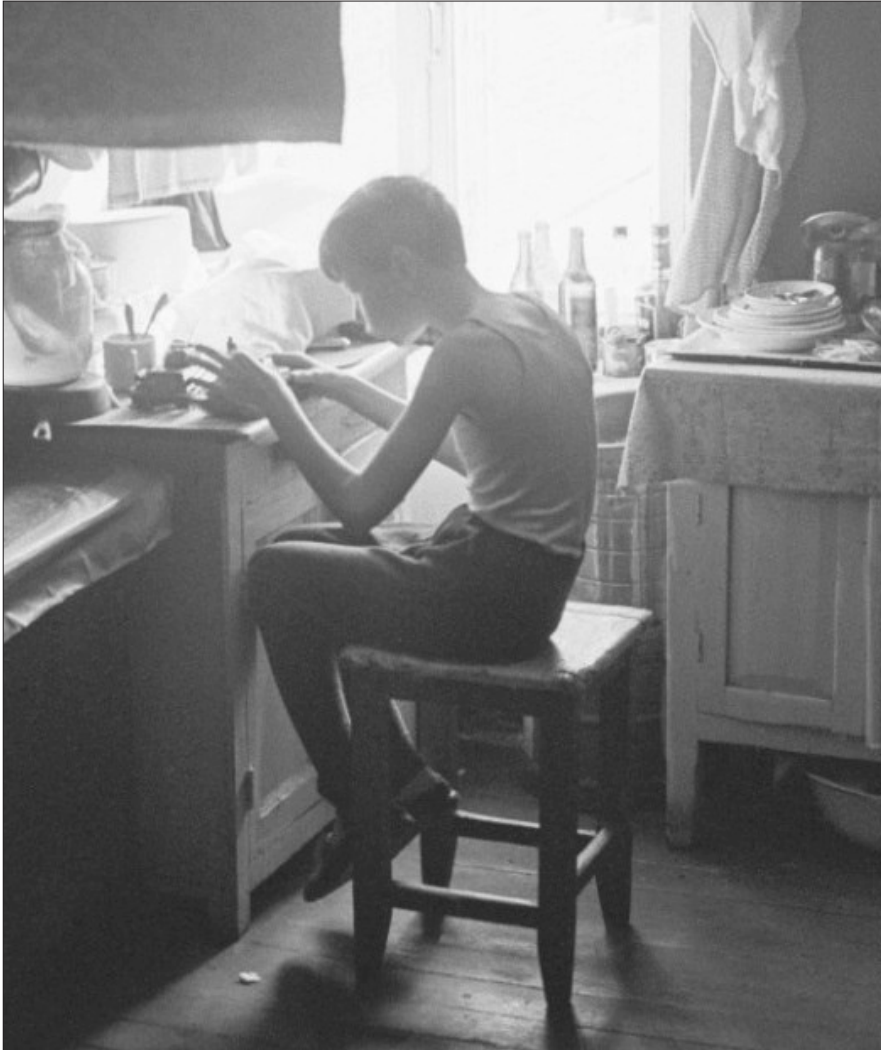

Toiminnallisuus ja yhteisöllisyys kerrostaloissa tiiviissä kaupunkiympäristössä

Kandidaatin työ

04.12.2019

Ilmo Kapanen

Aalto-yliopisto

Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu

Arkkitehtuurin koulutusohjelma

Tekijä: Ilmo Kapanen		
Työn nimi: Toiminnallisuus ja yhteisöllisyys kerrostaloissa tiiviissä kaupunkiympäristössä		
Laitos: Arkkitehtuurin laitos		
Koulutusohjelma: Arkkitehtuuri		
Vastuuopettaja: Anne Tervo		
Ohjaaja: Anne Tervo		
Vuosi: 2019	Kieli: suomi	Sivumäärä: 38

Suomessa eletään aikaa, jossa muuttovirtoja suuntautuu suuriin asutuskeskuksiin. Muuttovirrat koostuvat esimerkiksi maahanmuuttajista sekä nuorista aikuisista, jotka muuttavat houkuttelevien palveluiden, työn ja opiskeluiden perässä. Nämä väestön liikkeet ovat synnyttäneet paineen yhä tiiviimmälle rakentamiselle, ja tämän seurauksena asuntojen keskikoko on pienentynyt.

Pienemmät asunnot voivat olla hyvä ratkaisu asuntopulaan, mutta asuntojen tulisi kuitenkin vastata asukkaiden perustarpeisiin ja mahdollistaa täysipainoinen elämä. Ahtaissa asunnoissa asukas voi kokea ahdistuksen ja masennuksen oireita pitkällä aikavälillä.

Samanaikaisesti yhteisöllisyydenkaipuu on lisännyt kiinnostusta yhteisiin tiloihin. Taloyhtiöiden yhteiset tilat voivat tarjota myös sosiaalista pääomaa, ja niissä tapahtuvat kohtaamiset voivat suojella asukkaiden mielenterveyttä. Yhteiset tilat voivat myös toimia jatkeena pienille ja ahtaille asunnoille, joissa ei mahdu harrastamaan tai kokoontumaan. Samanaikaisesti asukkaiden tulisi kokea asuinympäristössään riittävästi

yksityisyyttä, joka on myös hyvinvoinnin kannalta olennainen tekijä.

Tässä kandidaatintyössä tarkastellaan miten asumisen toiminnallisuutta ja yhteisöllisyyttä on kehitetty kerrostaloissa tiiviissä kaupunkiympäristössä. Käyn tutkielmassani läpi esimerkkikohteita, joissa toiminnallisuuteen ja yhteisöllisyyteen liittyviä haasteita on ratkottu fyysisillä suunnitteluratkaisuilla ja toimintakonsepteilla. Tutkielmassani tarkastelen yhteisiä tiloja sekä asuntoja. Tarkastelen näitä kohteita arkkitehdin näkökulmasta. Tämän lisäksi käytän tutkielmassani psykologisia termejä ja teorioita toiminnallisuutta ja yhteisöllisyyttä käsitellessäni. Koska tutkielmani käsittelee osin henkisen hyvinvoinnin teemoja, olen kokenut psykologisen näkökulman sisällyttämisen tärkeäksi. Tutkimuskysymykseni on, miten asumisen toiminnallisuutta ja yhteisöllisyyttä voidaan kehittää kerrostaloissa tiiviissä kaupunkiympäristössä.

Arkkitehdin näkökulmasta tiiviissä kaupunkirakenteessa yhteisöllisyyden ja toiminnallisuuden samanaikainen toteuttaminen asettaa suunnittelulle eri-

tyisiä haasteita. Pienet asunnot voivat menettää osan toiminnallisuudestaan asuineliöiden pientymisen myötä, mutta tätä voidaan kompensoida luovilla suunnitteluratkaisuilla itse asunnossa sekä yhteisissä tiloissa.

Sellaiset asumiskonseptit, jotka mahdollistavat sekä asukkaiden yksityisyyden että yhteisöllisyyden tarpeet, lisäävät yhteisöllisyyttä. Arkkitehti voi vaikuttaa ihmisiin luomalla kohtaamisiin houkuttelevat puitteet, mutta vastuu yhteisöllisyyden kehittymisestä siirtyy lopulta asukkaille.

Avainsanat: arkkitehtuuri, ympäristöpsykologia, minimiasuminen, yhteisöllinen asuminen

Sisällysluettelo

1. Johdanto
2. Tiiviin kaupunkiasumisen historia ja nykyhetki Suomessa
3. Psykologian soveltaminen asuinympäristöjen suunnittelussa
4. Asuntojen Toiminnallisuus ja yhteisöllisyys
 - 4.1. Yhteisöllisyys tiiviissä kaupunkiympäristössä
 - 4.2. Yksityisyys tiiviissä kaupunkiympäristössä
5. Ratkaisuja yhteisöllisissä tiloissa
6. Ratkaisuja yksityisissä tiloissa
7. Johtopäätökset
8. Lähteet

1. Johdanto

Suomessa ja ympäri maailmaa eletään aikakautta, jossa muuttovirrat suuntautuvat suuriin asutuskeskuksiin. Muuttovirrat koostuvat pakolaisista ja maahanmuuttajista, mutta myös nuorista aikuisista, jotka muuttavat houkuttelevien palveluiden, työn ja opiskeluiden perässä. (Kytö, 2015, s. 36, 39) Nämä muuttovirrat ovat synnyttäneet paineen yhä tiiviimmälle rakentamiselle, ja tämän seurauksena asuntojen keskikoko on pienentynyt. Keskimääräinen asumisala onkin kutistunut Helsingin alueella 86,6 m²:tä 60,2 m²:iin (Helsingin seudun aluesarjat, 2017; Raunio-maa, 2018). Pienemmät asunnot voivat olla hyvä ratkaisu asuntopulalle, mutta asuntojen tulisi kuitenkin vastata asukkaiden perustarpeisiin.

Asuntojen pienentyessä niiden tarjoamien toimintamahdollisuuksien kirjo voi pienentyä radikaalisti, ellei niitä suunnitella älykkäästi. Esimerkiksi monissa pienissä asunnoissa voi olla liian vähän säilytystilaa, ja minimiasunnoista erillinen makuuhuone puuttuu kokonaan (Støa, Høyland & Wågø, 2006). Tämä taas voi synnyttää ahtauden kokemusta. Asuntojen pienentyessä jaettujen tilojen merkitys kasvaa joidenkin toiminnallisuuksien, kuten pyykinpesun, siirtyessä asunnon ulkopuolella. Esimerkiksi asuinkerrostalon yhteinen pesutupa, harrastetila ja talosauna ovat tällä hetkellä yleisimpiä yhteisten tilojen tyyppejä Suomessa, mutta rakennuttajat ovat pitäneet näitä tiloja pitkään yli-

määräisenä kulueränä (Pitkänen, 2009, s. 32).

Viime vuosina jaetut tilat ovat kuitenkin nousseet kiinnostuksen kohteeksi suomalaisessa asumiskeskustelussa. Näyttöä tästä antaa Anne Tervon, Sanna Meriläisen ja Antti Pirisen tutkimus (2018) *Jaetut tilat* julkaisusarjassa *Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen raportteja 1 /2018*. Tutkimuksessa haastateltiin yksinasujia ja heiltä kerättiin näkemyksiä yhteistiloista ja uusista asumismalleista. Tutkimuksesta selvisi, että jaettuja tiloja oltaisiin valmiita käyttämään, mikäli tilat olisivat kauniita ja siistejä, niiden käyttö olisi vaivatonta, tilat sijaistisivat sopivissa paikoissa, tiloista löytyisi omiin tarpeisiin riittävästi tilaa, tilojen käyttö olisi edullista ja helppoa sekä asukkaat noudattaisivat yhteisiä sääntöjä niissä. Osaa tutkimukseen osallistuneista kiinnosti myös naapureiden tapaaminen yhteisissä tiloissa sekä yhteisöllisempi asumismuoto. (Tervo ym., 2018, s. 88, 76) Taloyhtiöiden yhteiset tilat voivat tarjota myös sosiaalista pääomaa, ja niissä tapahtuvat asukkaiden kohtaamiset voivat suojella asukkaiden mielenterveyttä.

Yhteisöllisyyden lisäksi asukkaiden tulisi kokea asuinympäristössään riittävästi yksityisyyttä, joka on myös hyvinvoinnin kannalta olennainen tekijä (Wood, 2018). Tähän suunnittelijat voivat vaikuttaa luomalla kohtaamisiin houkuttelevia tiloja, joista on mahdollisuus

vetäytyä omaan rauhaan. Kiivaassa rakennustahdissa näihin seikkoihin ei kuitenkaan aina kiinnitetä riittävästi huomiota. Asuntosuunnittelu on nojautunut vahvasti tuotannon näkökulmaan, mistä johtuen hankalasti mitattavia tarpeita, kuten yhteisöllisyyttä, ei oteta toteutuksessa huomioon (Krokfors, 2006, s. 93-94). Tämä voi johtaa sellaisen elinympäristön syntymiseen, joka ei ole yhteensopiva asukkaiden yhteisöllisyyden ja toiminnallisuuden tarpeiden kanssa. Tämänkaltaiset puutteet ympäristössä taas lisäävät asukkaiden kokemaa stressiä (Kyttä, 2004, s. 9).

Tässä kandidaatintyössä tarkastelen, miten asumisen toiminnallisuutta ja yhteisöllisyyttä on kehitetty kerrostaloissa tiiviissä kaupunkiympäristössä. Käyn tutkielmassani läpi esimerkkikohteita, ja miten näitä teemoja on niissä kehitetty niin tilallisesti kuin konseptuaalisestikin. Tarkastelen näitä kohteita arkkitehdin näkökulmasta, mutta tämän lisäksi käytän tutkielmassani psykologisia termejä ja teorioita toiminnallisuutta ja yhteisöllisyyttä käsitellessäni. Koska tutkielmani käsittelee osin henkisen hyvinvoinnin teemoja, olen kokenut psykologisen näkökulman sisällyttämisen tärkeäksi. Yhteisöllisyyttä käsitellessäni puhun myös yksityisyydestä, koska nämä kaksi teemaa kulkevat käsi kädessä (Kyttä, 2004).

Tutkielmani taustoitus alkoi keskustella Maankäytön suunnittelun profes-

sorin ja ympäristöpsykologi Marketta Kytän kanssa. Keskustelimme yleisesti ottaen psykologiasta ja arkkitehtuurista, ja tämä keskustelu auttoi minua hahmottamaan, miten monilla eri tavoilla ihminen pystyy säätelemään itseään muokkaamalla ympäristöään. Koska tutkimusaiheessani esiintyy myös psykologian teemoja, keräsin tietoa arkkitehtuuria ja psykologiaa käsittelevistä verkkojulkaisuista ja tieteellisistä artikkeleista. Kandidaatintutkielmani kannalta tärkeitä olivat lisäksi saamani suunnitteluoppaat.

Työn aluksi käsittelen tiiviin asumisen historiaa Suomessa, jonka jälkeen käsittelen kolmannessa luvussa psykologian merkitystä asuinympäristön suunnittelussa. Neljännessä luvussa käsittelen yleisesti asuntojen yhteisöllisyyttä ja yksityisyyttä. Tämän jälkeen viidennessä luvussa tarkastelen yhteisiä tiloja ja niiden toiminnallisuutta esimerkkikohteiden kautta. Kuudennessa luvussa käsitellään yksityisiä tiloja ja niiden toiminnallisuutta esimerkkikohteiden avulla. Viimeisenä tulee johtopäätöksiä sisältävä luku. Tutkielmani tarkoitus on tuoda esiin toimivia suunnitteluratkaisuja kerrostaloissa tiiviissä kaupunkiympäristössä, mutta tuoda mukaan myös niiden psykologinen ulottuvuus. Olen huomannut, että monia arkkitehtiopiskelijoita ja arkkitehteja tämäkin näkökulma kiinnostaa.

2. Tiiviin kaupunkiasumisen historia ja nykyhetki Suomessa

1. Elämää lähiössä 50-luvun lopulla (Mannonen, 1957-1959).

Nykyisen kaltaiset pienet asunnot saivat Suomessa alkunsa 1930-luvulla, kun asuntojen tilatarpeita alettiin kartoittamaan uudelleen. Tavoitteena oli luoda ajan tarpeita vastaavat ratkaisut funktionalismin periaatteita noudattaen. Tilat tuli järjestellä niin, että kasvaneet hygienian, yksityisyyden ja terveellisuuden tarpeet tulisivat toteutetuiksi. (Saarikangas, 2002, s. 234) Asunnot koostuivat pääosin olohuoneesta, keittiöstä ja makuuhuoneesta (Saarikangas, 1994, s. 5). 1950-luvulla sodan jälkeisen jälle rakentamisen ja kaupunkiin suuntautuvien muuttovirtojen myötä luotiin uusi arava-laki, joka määritteli kerrostaloasunnon maksimialaksi 87m² ja keski-

määräiseksi alaksi 50m². Asuntoja alettiin kuitenkin suunnittelemaan pääosin minimimitoitusten mukaan. (Saarikangas, 1994, s. 144) Mitoitukset luotiin palvelemaan tuon ajan keskivertoasukkaita, jotka elivät ydinperheessä (Kuva 1).

1960-luvulta lähtien elementtirakentaminen mahdollisti kerrostalorakentamisen sarjatuotantona, ja tuona aikana luodut helposti mitattavat standardit tekivät asuinkerrostaloista hyvin samankaltaisia (Kiinteistöposti, 2017). Elementtitekniikkaa hyödynnettiin lähiöiden rakentamisessa, joka alkoi kiihtymään Suomessa erityisesti 1960-luvulla (Stjernberg, 2017, s. 16). Sama

kehityssuunta jatkui myös 70-luvulla. 1980-luvulla muuttovirrat kaupunkihin hidastuivat ja silloin keskityttiin parantamaan lähiöiden asuntoja sekä yleisesti elinympäristöä. Kaupunkirakennetta pyrittiin myös eheyttämään. (Pakkala, 2019, s. 11) 90-luvulla tapahtui lähiösukupolven kaupungistuminen ja asumiseen liittyi jo kulutuskulttuuria ja elämyshakuisuutta (Stadipiiri, 2000, s.10-11, s. 17-31; ks myös Mäenpää, 2005, s. 14-16).

Arkkitehdit NRT Oy ja muut asiantuntijat (2007, s. 10) esittää Helsingin kaupunkisuunnitteluvirastolle tekevänsä selvityksessä *Kerrostalojen kehittäminen*, että 2000-lukuun mennessä asumisen merkitys oli muuttunut. Asumisen laatua alettiin tarkastelemaan paitsi normien, myös henkilökohtaisten preferenssien näkökulmasta, ja se oli jo muuttunut kulutusmaisemmaksi. 60-luvulla luotu normitus ei sellaisenaan myöskään vastannut eri asukasryhmien tarpeisiin Suomen asukasrakenteen muututtua yhä heterogeenisemmäksi ja tarpeiltaan erilaisiksi. (Pakkala ym., 2007, s. 10-11) Esimerkiksi yksineläjien määrä on ollut Suomessa jo pitkään kasvussa (Valtioneuvoston viestintäosasto, 2018). Pitää kuitenkin tiedostaa, että kyseisten normitusten ja rakennusmääräysten ansiosta suomalaisten asumisen taso on kehittynyt vuosikymmenten aikana nykyisen korkealle tasolle.

2010-luvulla Suomessa on rakennettu

ensimmäiset minimiasunnot kaupunkien tiivistymisen myötä. Tätä suuntaa edustaa SATO:n Studiokodit (2017) Vantaalla. Nykyään asunnon minimikooksi on määritetty 20m², ja opiskeli-asunnon pinta-alaksi 16m², kunhan samassa rakennuksessa on muita toimintatiloja (Ympäristöministeriön asetus majoitus-, asuin- ja työtiloista, 2017). Asumisen arvokkuutta mitataan nykyään myös ekologisesta ja yhteisöllisestä näkökulmasta. Yhteisöllisiä arvoja edustaa esimerkiksi Helsingin Jätkäsaarella sijaitseva Sukupolvien kortteli (2017) ja Loppukiri-senioritalo Helsingin Arabianrannassa (2006).

3. Psykologian soveltaminen asuinympäristöjen suunnittelussa

Arkkitehti Juhani Pallasmaa pohtii Arkkitehti-lehdessä (1994), onko koti puhtaasti arkkitehtonisen kokonaisuuden sijaan osin psykologinen ilmiö. Tämänkaltaista pohdintaa voitaneen soveltaa elinympäristömme tarkastelussa yleisesti. Ihminen luo esimerkiksi asunnon ympäristöärsykkeistä tulkintansa, ja tämä tulkinta pitää sisällään ympäristön herättämiä ajatuksia ja tunteita. Edelleen ihminen ohjaa toimintaansa näiden tulkintojen pohjalta. Psykologia tutkii tieteenalana juuri näitä psyykkisiä prosesseja ja niiden vaikutusta toimintaamme (Brazier, 2018). Nykyihminen viettää noin 90% ajastaan sisätiloissa (Klepeis ym., 2001, s. 15). Tämä puolestaan korostaa arkkitehtien velvollisuutta huolehtia viihtyisien sisätilojen luomisesta. Heikot suunnitteluratkaisut niin sisä- kuin ulkotiloissa eivät vaikuta hyvinvointiin yleensä heti, vaan pitkällä aikavälillä. Oireet voivat olla psykosomaattisia ja henkistä sekä fyysistä pahoinvointia lisääviä (Architecture Analysis, 2018).

Eräs tapa kehittää asumiskokemusta olisi suunnitteluratkaisujen tarkastelu ympäristöpsykologian näkökulmasta. Ympäristöpsykologia on psykologian osa-alue, joka tutkii ympäristön vaikutusta ihmiseen niin yhteisön kuin aineellisen ympäristön näkökulmasta (Korpela, 2010, s. 338). Ympäristöpsykologian saralla on tehty useita tutkimuksia ja raportteja, jotka käsittelevät ihmisen ja asumisen suhdetta. Esimerk-

kinä tästä on Grahamin, Goslinginin & Travisin (2015) tutkimusartikkeli *The Psychology of Home Environments: A Call for Research on Residential Space*, joka yleisesti käsittelee asuntoarkkitehtuuria ja sen vaikutusta ihmiseen. Ihmisen asuinympäristöä laajemmassa kontekstissa tutkii puolestaan Fleury-Bahi Ghozlanen tutkimus (2008) *Processes of Place Identification and Residential Satisfaction*. Tutkimuksessa selvitetään, miten asukkaan tyytyväisyys naapurustoon vaikuttaa siihen samaistumiseen. Wrightin & Kloosin tutkimus (2007) *Housing environment and mental health outcomes: A levels of analysis perspective* taas käsittelee mielenterveyden ja asuinympäristön suhdetta. Tämänkaltaisten tutkimusten psykologista tietoa voitaisiin taas soveltaa esimerkiksi sellaisten tiiviiden kaupunki- ja asuinympäristöjen luomisessa, jotka koetaan puoleensa vetäviksi.

Vaikka monille arkkitehdeille ja suunnittelijoille ympäristöpsykologian teemat ovat intuitiivisesti tuttuja, ympäristöpsykologisen tiedon soveltaminen voisi vielä laajentaa suunnittelijoiden ymmärrystä ihmisen ja ympäristön monimutkaisesta vuorovaikutuksesta. Pitää kuitenkin tiedostaa, että ihmiset suodattavat ympäristönsä aistiärsykkeet sisäisten malliensa kautta, ja luovat näin tulkinnan ympäristöstään. Nämä sisäiset mallit eli skeemat tuottavat tulkinnan joka nojautuu vahvasti henkilön aikaisempiin kokemuksiin ky-

seisestä ympäristöstä tai kohtaamisesta (DiMaggio, 1997). Nämä tulkinnat voivat olla hyvin subjektiivisia ja toisistaan poikkeavia, eivätkä suunnittelijat pysty siis luomaan sellaisia tiloja, jotka miellyttäisivät aina jokaista tilan käyttäjää. Toisaalta, arkkitehdeilla on mahdollisuus luoda miellyttäviä kokemuksia tilojen käyttäjille, jolloin heidän odotuksensa vastaavista tiloista muuttuvat positiivisemmaksi. Esimerkiksi henkilö, jolla on ollut huonoja kokemuksia asuinkerrostalonsa kerhotiloista niiden ahtauden vuoksi, ei sisäisten malliensa takia halua hyödyntää niitä (Tervo ym., 2018). Positiiviset kokemukset voisivat muuttaa asukkaan sisäisiä malleja ja näin saada tämän hyödyntämään tiloja.

Yleisesti ottaen ihmisen asumiskokemusta kuvaa varsin hyvin myös ympäristöpsykologian piirissä tunnettu yhteensopivuusteoria (Person-environment fit). Teorian mukaan ihmiset haaveutuvat sellaisiin asumisympäristöihin, jotka mahdollistavat heidän henkilökohtaisten tarpeiden ja mieltymysten toteuttamisen. Jos nämä tarpeet eivät toteudu, seurauksena on stressiä. (Kytä, 2004, s. 9) Tätä teoriaa voidaan myös soveltaa selitettäessä asutuskeskuksiin suuntautuvia muuttovirtoja: Suurissa asutuskeskuksissa on yliopistoja, jotka vetävät nuoria puoleensa. Heidän hyvinvointinsa kannalta on tärkeää, että heillä on opiskelupaikka korkeakoulussa sekä asunto opiskelupaikkakunnalla. Nuorten synnyttämät muuttovirrat

puolestaan luovat osin paineita asumisen tiivistymiselle. Pienemmässä mitta-kaavassa hyvinvointiin vaikuttavat taas itse asunnon, asuinrakennuksen tai korttelin yhteensopivuus asukkaan tarpeisiin. Eräs tapa kuvata ihmisen perustarpeet on jaotella ne kuuteen osaan: yhteisöllisyyteen, esteettisyyteen, turvallisuuteen, elvyttävyyteen, toiminnallisuuteen ja eri asukasryhmien toiveisiin (Kytä, 2004, s. 7).

4. Asuntojen toiminnallisuus ja yhteisöllisyys

Kun asuntojen yhteydessä puhutaan yhteisöllisyydestä ja toiminnallisuudesta, voidaan näiden kahden teeman ajatella olevan ihmisten perustarpeita, jotka myös limittyvät keskenään. Toiminnallisuus voi olla alkeellisimmillaan esimerkiksi tarvetta istua tai kävellä, mutta korkeammalla tasolla se voi olla esimerkiksi tarvetta muodostaa ryhmiä ja suorittaa niissä yhteisiä tavoitteita. Tämä on sekä toiminnallista että yhteisöllistä ja samalla suunnittelu- ja koordinaatiokykyä edellyttävää. Eräs tapa jaotella ihmisten perustarpeet, joihin myös toiminnallisuus ja yhteisöllisyys liittyvät, on psykologi Abraham Maslowin 1943 kehittämä tarvepyramidi joka sisältää viisi perustarvetta: fysiologiset tarpeet, turvallisuuden tarve, tarve kuulua johonkin, tarve saada kunnioitusta sekä tarve toteuttaa itseään (Maslow, 1943).

Voidaan siis ajatella, että kodilla on suuri merkitys näiden kaikkien tarpeiden toteutumisen kannalta. Koti tarjoaa suojan fysiologisten tarpeiden toteutumiselle kuten unelle ja syömiselle. Se tarjoaa suojaa ja mahdollisuuden kokoontua yhteen. Asukas voi myös projisoida sisustuksella ja itse asunnolla statustaan. Lisäksi koti tarjoaa paikan toteuttaa itseään (Graham, Gosling & Travis, 2015, s. 347). Pitää kuitenkin huomioida, että koti voi olla nimenomaan paikka, jossa turvallisuuden tarve ei toteudu esimerkiksi parisuhdeväkivallan takia.

Jos keskitytään ainoastaan asumisen tiivistämiseen, syntyy riski, että toiminnallisuuden ja yhteisöllisyyden tarpeet eivät toteudu. Esimerkiksi toiminnallisuuden vähentyessä henkilön mahdollisuudet toteuttaa itseään harrasteiden muodossa voivat kärsiä. Kokoontuminen yhteen asunnossa voi olla myös hankalaa, mikä rajoittaa sosiaalisten suhteiden vaalimista. Asunnon tarjoamilla puitteilla on siis suuri vaikutus asukkaan kokemiin tunteisiin ja näin myös hyvinvointiin (Graham ym., 2015, s. 347). Esimerkiksi ahtaasti asuvalla ja liikuntarajoitteisella henkilöllä voi olla hankala vaalia sosiaalisia suhteita, koska hän ei pääse liikkumaan kotinsa ulkopuolelle, eikä hänen kotiinsa mahdu kokoontumaan.

Asunnon tarjoamat mahdollisuudet sosiaaliseen kanssakäymiseen, itseilmaisuuksiin ja esimerkiksi siellä työskentelyyn vaikuttavat myös suuresti siihen, koetaanko asunto tunnetasolla kodiksi (SixSmith, 1986, s.9). Arkkitehtien keskuudessa on kuitenkin varsin yleistä, että kodista puhuttaessa viitataan lähinnä arkkitehtoniseen kokonaisuuteen, joka muodostaa fyysisen asunnon (Cramer, 1960; Segal, 1973; Hellman, 1983). Ahtaalta tuntuvassa asunnossa mahdollisuudet edellä mainittuihin toimintoihin voivat olla rajalliset, mikä taas voi lisätä irrallisuuden tunnetta suhteessa omaan asuntoon. Ratkaisuna tähän ongelmaan voisi olla kodin käsitteen laajentaminen yhteistiloihin, jois-

sa asukas pystyisi toteuttamaan näitä toiminnollisia tarpeita. Tämä kuitenkin edellyttää yhteistiloilta sitä, että asukas ei saisi tuntea oloaan vieraaksi niissä. Esimerkiksi pitkä fyysinen etäisyys kerhohuoneelle voi johtaa siihen, että tila voidaan kokea itselle vieraaksi (Tervo ym., 2018, s. 73). Samalla, jos jokin asukasryhmä on ikään kuin vallannut osan tiloista omaan käyttöönsä, tila ei tunnu omalta eikä näin myöskään kodilta.

4.1. Yhteisöllisyys tiiviissä kaupunkiympäristössä

Kun suunnittelun yhteydessä puhutaan ihmisten yhteisöllisestä asumisesta, on hyvä tiedostaa, että yhteisöllisyyden tunteen syntyminen edellyttää joidenkin lähtökohtien toteutumista. Ihmiset eivät tunne kuuluvuutta liian suuriin ja tuntemattomiin joukkoihin, ja ihminen tarvitsee myös tarpeeksi yksityisyyttä yhteisöllisyyden tunteen syntymiseen (Dunbar, 1992; Kyttä 2004, s.18). Tarpeesta yksityisyyteen puhutaan vielä tarkemmin tutkielman yksityisyyttä käsittelevässä luvussa. Yhdessä toimiminen on asukkaalle luonnollinen tarve ja se on myös auttanut ihmistä kehittymään ja selviytymään lajina. Sosiaalisen toiminnan onkin todettu suojelevan henkilön mielenterveyttä (SLV. GLOBAL, 2018). Sosiaalisen toiminnan voidaan ajatella käsittävän myös tarvepyramidissa ihmisen tarvetta kuulua johonkin (Maslow, 1943). Tämän takia on siis tärkeää, että asumisen yhteydessä pystytään tarjoamaan yhteistoiminnan mahdollistavia toimintatiloja. Toiminnallisuuden yhteydessä voidaan puhua siis yhtä lailla yhteisöllisyydestä, koska nämä kaksi ihmisen tarvetta voivat kulkea käsikädessä. Esimerkiksi yhdessä syöminen on toiminnallista ja yhteisöllistä toimintaa.

Tiiviissä kaupunkiympäristössä yhteisöllisyyden syntyminen edellyttää joidenkin lähtökohtien toteutumista. Naapureihin ei urbaanissa ympäristössä välttämättä haluta tutustua, elleivät he vaikuta kiinnostavilta (Pakkala ym.,

2007, s. 17). Hyvät naapurisuhteet ovat kuitenkin tärkeitä asumistyytyväisyyden kannalta. Esimerkiksi kerrostaloasumisessa arvostetaan heikkoja siteitä, naapuriapua, kerrostaloasumisessa tarvittavia taitoja, talon hyvää henkeä, suvaitsevuutta ja positiivista anonymiteettiä (Pakkala ym., 2007, s.18). Asuin-kerrostalojen yhteisten tilojen käytössä tulisi siis huomioida, että asukkaat kokevat niissä olonsa hyväksytyksi, eivät-ikä heidän naapurinsa seuraa heidän tekemisiään. Asuntojen toiminnallisuutta ja yhteisöllisyyttä käsittelevässä luvussa puhuttiin kodin käsitteen laajentamisesta yhteistiloihin. Tämä voi muodostua ongelmalliseksi, mikäli asukas kokee olonsa hyljeksityksi tai muiden tarkkailemaksi niissä.

Jotta asuinyhteisö voisi muodostaa toimivan yhteisön, tulee suunnittelijan ottaa huomioon kohdetta suunniteltaessa asutettavan yhteisön koko. Robin Dunbar, evoluutiopsykologi sekä antropologi, on esittänyt, että ihminen pystyy vaalimaan noin 150 ihmissuhdetta, jotka ovat ihmiselle merkityksellisiä. Tätä lukumäärää kutsutaan Dunbarin luvuksi. (Dunbar, 1992) Nykyään esimerkiksi Helsingin kokoisessa suurkaupungissa ihmiset kuitenkin kohtavat päivittäin huomattavasti Dunbarin lukua enemmän ihmisiä. Tämä taas vaikeuttaa yhteisöllisyyden tunteen syntymistä ja itse asiassa jopa työntää ihmisiä pois toistensa luota (Kyttä, 2004, s. 20). Urbanissa kaupunkiympäristös-

sä asukasmäärältäänkin sopivankaan kokoinen asuinyhteisö ei aina takaa, että asukkaat haluaisivat muodostaa toistensa kanssa syviä siteitä. Esimerkiksi asukkaalla voi olla asuinyhteisön ulkopuolella jo laaja ystäväpiiri, jolloin hänen sosiaaliset tarpeensa tulevat tyydytetyiksi henkilön keskittyessä kodin ulkopuolella.

4.2. Yksityisyys tiiviissä kaupunkiympäristössä

Yhteisöllisyyden vastapainona on ihmisen tarve yksityisyydelle, joka on tarpeena yhtä lailla merkittävä. Jotta ihminen voisi kokea yhteisöllisyyttä, tulee tämän myös saada yksityisyyttä. (Kyttä, 2004, s. 18) Yksityisyyttä voidaan rajata esimerkiksi vetäytymällä fyysisesti toiseen tilaan, mutta myös omalla psyykkisellä säätelyllä, esimerkiksi vetäytymällä henkisesti ympäristöstä. Myös älylaitteen käyttäminen ruuhkaisessa bussissa voi olla oman tilan rajaamista, kun henkilö keskittyy laitteensa sisältöön.

Äärimmäisenä esimerkkinä yksityisyyden puutteesta ahtaissa olosuhteissa voidaan pitää Neuvostoliitossa varsin yleisinä olleita kommuuniasuntoja. Yhdessä asunnossa saattoi asua kahdesta seitsemään perhettä, ja jokaisella perheellä oli käytössään yksi huone (Barker & Grant, 2010, s. 615). Tämänkaltaisen elinympäristö voi olla asukkaille hyvin kuluttava. Ympäristöpsykologiassa tunnetaan käsite vireysteoria (arousal theory), jonka mukaan ihminen hakee sopivaa vireystilaa säätelämällä itseään ja ympäristöään (Cherry, 2019). Esimerkiksi kokoontumiset ja kohtaamiset naapureiden kanssa lisäävät vireyttä, ja yksinolo kotona voi laskea vireystilaa. Jatkuvat sosiaaliset kohtaamiset naapureiden kanssa voivat taas pitää asukkaiden vireystilan jatkuvasti korkealla. Tämä puolestaan aiheuttaa asukkaissa stressiä. Tämän takia yksityisten tilojen tuleekin olla selkeästi eroteltu julkisista

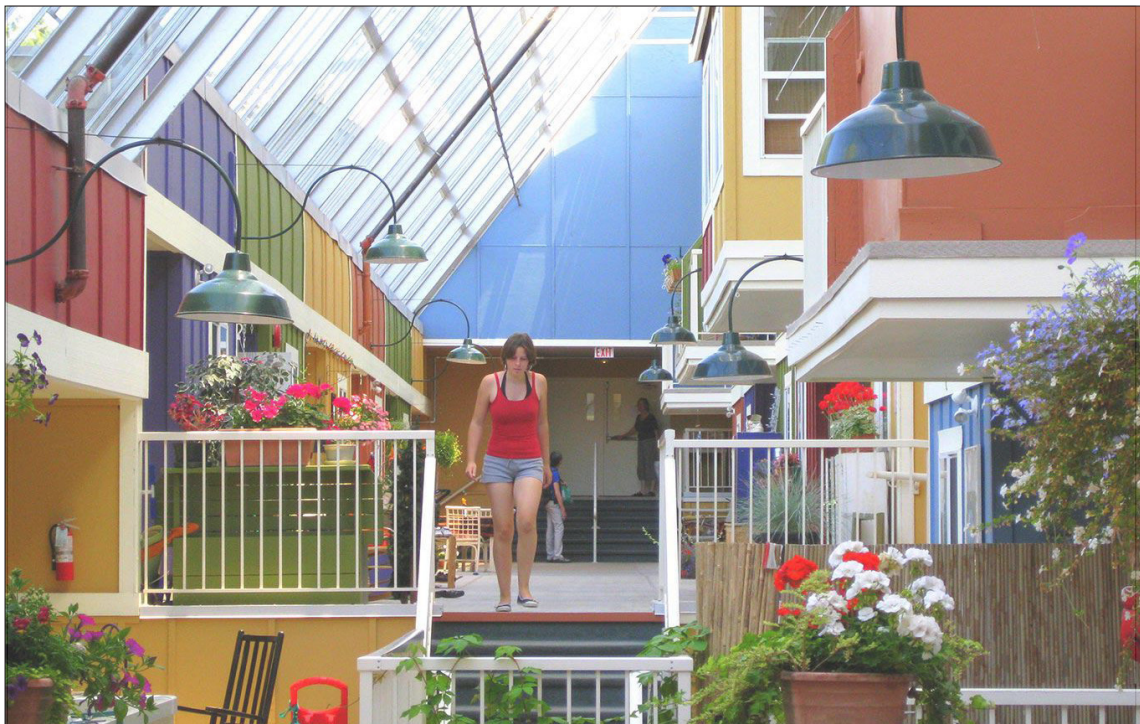
tilosta, ja niiden tulisi olla vaikutuksiltaan elvyttäviä. Erityisesti minimiasumisen kohteissa tämä voi olla kuitenkin hankalaa, mikäli asunto tuntuu kaootiselta ja ahtaalta.

Omassa asunnossa tulisi kokea yksityisyyden tunnetta (Sixsmith, 1986, s. 289). Jotta yhteiset tilat tuntuisivat kodikkailta, tulisi siis niissäkin voida kokea tarvittaessa yksityisyyttä. Mahdollisuus työskennellä yksin tai vetäytyä omiin oloihin yhteisissäkin tiloissa lisää asukkaissa tunnetta, että tilat ovat osa hänen kotiaan ja että hän pystyy säätelämään ympäristöään. Yksityisyyden puutetta voi esiintyä myös pienten asuntojen sisällä. Esimerkiksi naapuruston ja liikenteen äänet sekä hajut hämärtävät rajaa oman ja muiden tilojen välillä vähentäen näin yksityisyyden tunnetta. Yhtä lailla ahtaasti asuva perhe tai pariskunta voi kokea yksityisyyden puutetta. Suomessa ahtaaksi asumiseksi luokitellaan tilanne, jossa asunnossa asuu enemmän asukkaita kuin siinä on huoneita, jos keittiötä ei lasketa mukaan (Tilastokeskus, 2019). Pitää kuitenkin huomioida, että esimerkiksi asunnon väliseinien äänieristys ja sisäiset näköyhteydet voivat vaikuttaa myös siihen, koetaanko asunto ahtaaksi ja yksityisyydeltään puutteelliseksi (Kyttä, 2004, s. 21).

Ympäristöpsykologian professori Susan Saegert on tutkinut ahtaitten ja yksityisyydeltään puutteellisten asuinolosuhteitten vaikutusta lapsiin erityisesti Los

Angelesin alueella. Tällaisissa olosuhteissa kasvaneilla lapsilla esiintyi poikkeuksellisen paljon keskittymis- ja oppimisvaikeuksia ja syrjäänvetäytyvyyttä . (Urist, 2013) Nämä lapset olivat kasvanneet samalla köyhissä olosuhteissa, ja elinolosuhteiden synnyttämät vaikeudet vaikuttivat myös lasten aikuisiällä ja heidän sosioekonominen statuksensa ei ollut parantunut (Solari & Mare, 2012). Voidaan siis ajatella, että yksityisyydeltään puutteellinen ja ahdas elinympäristö synnyttää henkistä pahoinvointia ja eriarvoisuutta verrattuna esimerkiksi sellaisiin alueisiin, joissa ei ole ongelmia yksityisen tilan löytämisessä.

5. Ratkaisuja yhteisöllisissä tiloissa

2. Co-housing yhteisön tiloja Kanadassa (Canadian Cohousing Network (CCN),

Yhteisöllisiä tiloja on lähestytty ja kehitetty kansainvälisesti erilaisista näkökulmista. Esimerkiksi Yhdysvalloissa yhteisiin tiloihin liittyvät liiketoimintalähtöiset palvelut ovat kehittyneet pisimmälle, ja sinne on myös tanskalaisen esikuvan mukaisesti rakennettu co-housing -yhteisöjä jaettuine tiloineen (Kuva 2). Yhdysvallat onkin yksi ikääntyneiden yhteisöasumisen edelläkävijöistä (Tervo ym., 2018, s. 19). Co-housing -yhteisöissä eläminen on järjestetty jaettujen tilojen, yhdessä syömisen ja yhteisten aktiviteettien ympärille. Naapurit auttavat myös toisiaan esimerkiksi lasten hoitamisessa ja kodin ylläpidossa. Kyseinen asumismuoto mahdollistaa myös ve-

täytymisen omaan rauhaan asukkaan niin halutessa. (McAmy, 2018) Tämänkaltaisen yhteisöllisen asumismuodon, joka mahdollistaa myös yksityisyyden tarpeet, voidaan ajatella olevan myös mielenterveyttä vaalivaa. (Wood, 2018) Co-housing-konsepti mahdollistaa asukkaiden sosiaaliset tarpeet tyydyttävän asumismuodon, mutta se itsessään ei takaa laadukasta asumiskokemusta. On pitkälti asukkaista itsestään kiinni, miten he onnistuvat ottamaan toistensa tarpeet huomioon ja toimimaan yhteisten sääntöjen mukaisesti.

Euroopan sisällä Ruotsissa, Hollan-

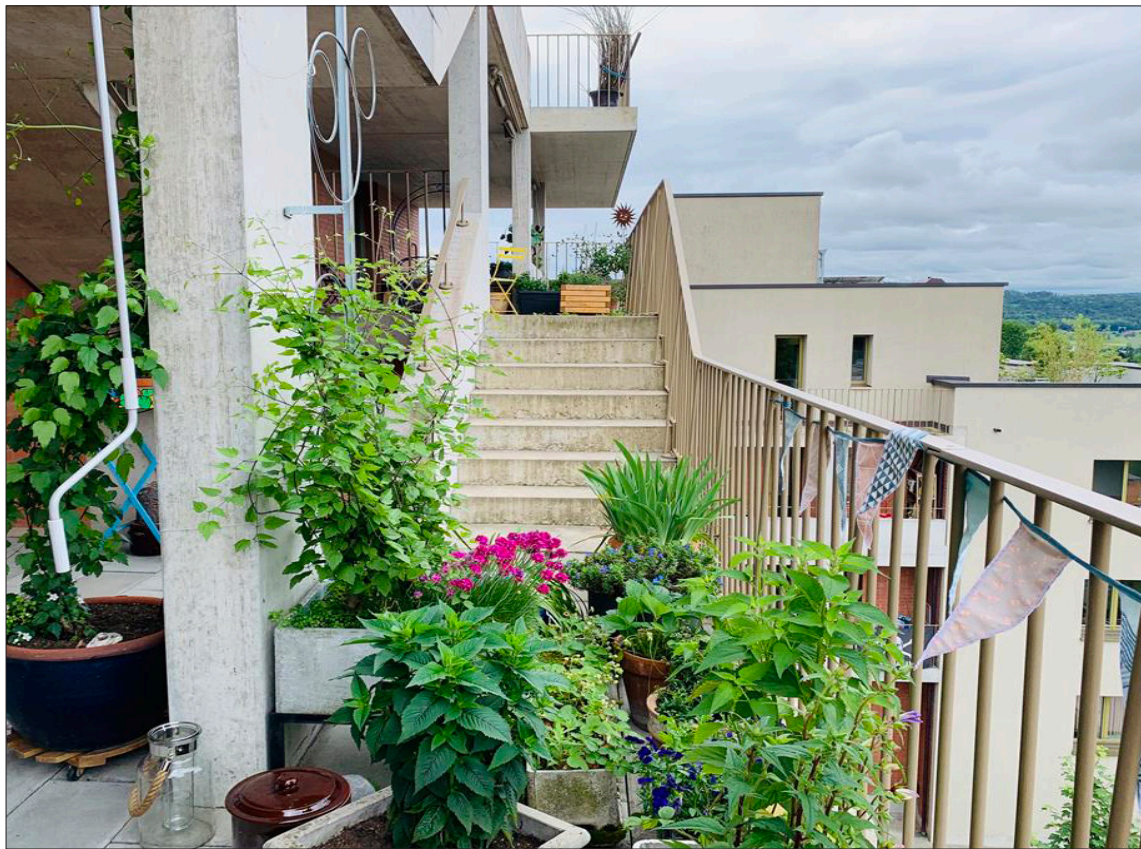

3. WeLive Crystal Cityn yhteistiloja (ARExA, 2016).

nissa ja Iso-Britanniassa on keskitytty vanhojen kerrostalojen yhteistilojen kehittämiseen. Saksassa, Sveitsissä ja Itävallassa on puolestaan keskitytty täydennysrakentamiseen ja monisukupolvisen asumisen rakentamiseen. Osuuskuntamuotoisuudella ja ryhmärakentamisella on onnistuttu luomaan näissä maissa monipuolisia jaettuja tiloja (Tervo ym., 2018, s. 19). Asunto-osuuskunnalla tarkoitetaan omistus- ja vuokra-asumisen välimuotoa, ja se soveltuu erityisesti keskituloisille ihmisille jotka arvostavat yhteisöllisyyttä (Berg, 2019). Suomessa tätä suuntaa edustaa esimerkiksi Jätkäsaarella Helsingissä asunto-osuuskunta Kotihelmi, joka perustuu asunto-osuuskuntamal-

liin (Nilsen, 2019).

Hotellimaisessa asumisessa mikro-asuntoja täydennetään asukaskohderyhmälle suunnatuilla palveluilla ja yhteistiloilla. Esimerkkinä tästä on WeLive-yrityksen konsepti joka perustuu asukkaiden elämäntapalähtöisyyteen, sekä yhteistilojen tarjoamaan yhteisöllisyyteen. Asumuksien yhteydestä löytyy oma ravintolamainen yhteiskeittiö ruokailutiloineen ja muita jaettuja tiloja, kuten yhteisolohuoneita (Kuva 3). Lisäksi talossa on yhteinen sisääntuloaula, pesula, "mietiskelytila" ja WeWork-työtiloja. (Tervo ym., 2018, s. 21-22; ARExA, 2016) Tämänkaltaiset, hyvin toimeentuleville ja usein nuorille suunnatut

4. Kraftwerk1 Heizenholz (kraftwerk1, 2012).

yhteisölliset asumismuodot valikoivat jo itsessään vuokralla ja konseptillaan asukkaita, mikä tekee rakennuksen yhteisöstä homogeenisempää. Tämä taas voi vaikuttaa positiivisesti yhteisöllisyyden muodostumiseen ja halukkuuteen muodostaa siteitä yhteistiloissa. Jaetut tilat sisältävät myös tiloja, joissa yhteisöllisyyttä on vaihtelevilla asteilla.

Suomessa hotellimaista asumista edustaa SATO:n studioasunnot Vantaan Martinlaaksossa. Studioasunnot ovat 15,5m² kokoisia, ja asuntoon sisältyy myös 6,3 m² parvi. Konseptin tavoitteena on tarjota yhteisöllistä ja osallistavaa toimintaa yksineläjille. Kohteessa toimii yhteisömanageri, jonka tarkoituksena

on lisätä asukkaiden välistä vuorovaikutusta. Asukkailta edellytetään myös halua jakaa omaa erikoisosaamistaan muiden iloksi. Asuinkerrostalon yhteistiloihin kuuluu kahvila-olohuone, talopesula ja saunaosasto oleskelutiloineen. (Karjaluo, 2016)

Yhteisöasumista voidaan lähestyä myös niin, että yhteistilat ovat pysyviä ja jopa asunnot voidaan jakaa muiden kanssa (Tervo ym., 2018, s. 35). Kraftwerk1 Heizenholz on taas Zürichissa sijaitseva yhteisölliseen elämäntapaan perustuva asuintalo, jossa on monipuolinen valikoima erilaisia jaettuja tiloja sekä yhteisöasuntoja (Kuva 4). Kohde edustaa monisukupolvista yhteisöllistä kau-

5. Mehrs als Wohnen (Ziegler, 2016).

punkiasumista, jossa yhteiset tilat on luotu tukemaan yhteisön tarpeita ja yhteisöllisyyttä. Keskeisimpänä yhteisenä tilana on yhteisterassi, jonka kautta myös kuljetaan. (Tervo ym., 2018, s. 23; Kraftwerk1 Heizenholz, 2012)

Eräs tapa toteuttaa yhteisöllistä toimintaa on luoda asukkaille jaetut resurssit, jolloin he luontaisesti kohtaavat näiden resurssien äärellä. Mehr als Wohnen on taas Zürichissa sijaitseva osuuskuntavetoinen aluerakentamisprojekti, joka sisältää uudenlaisia yhteisöllisiä asuntotyyppejä ja laajoja maksuttomia yhteistiloja (Kuva 5). Konseptiin kuuluu lisäksi alueellinen budjetti asukastointaan. Kohde on asukaslähtöinen

hanke, jonka keskiössä jaettuja resursseja ovat korttelipesulat ja kylmäsäilytyskeskukset. Hankkeen haasteena on sen suuruus, pitkäkestoisuus ja se, että naapuruston muotoutuminen vie aikaa. (World Habitat, 2016) Tämä voi olla haasteellista nopeassa rakennustahdissa, mutta samalla se voi olla edullisempi vaihtoehto verrattuna aikaisempiin esimerkkeihin. Tämänkaltaisen konsepti voi myös saavuttaa vähätuloiset yksineläjät, jotka ovat syrjäytymisvaarassa. Ekologisten arvojen merkityksen lisääntyessä myös rakennuksen uusio käyttö voi olla edullinen ja hyvä vaihtoehto.

Kolmas tapa lähestyä yhteistiloja on luo-

6. Sukupolvienkorttelin yhteistiloja (Lee, 2018).

da kokoava tila rakennuksen sydämeiksi, jonka ympärille yhteisöllinen asuminen muodostuu. (Tervo ym., 2018, s. 35) Arkkitehtitoimisto Hedman & Matomäki Oy:n suunnittelema Sukupolvien kortteli Jätkäsaarella on hyvä esimerkki tästä. Hankkeen ideana on ollut luoda tiivis kortteliyhteisö, jonka käytössä on tilava asukastila keittiöineen, näyttämö ja eri kokoisia monitoimitiloja, kuten kuntosali, verstaas ja musiikkitala sekä korttelipesula ompelupisteineen (Kuva 6). Esteetön sisäreitti kulkee korttelin läpi ja yhteispiha mahdollistaa kohtaamisia naapureiden kanssa. (Tervo ym., 2018, s. 27; Arkkitehtitoimisto Hedman & Matomäki Oy, 2015) Huoneistokoot vaihtelevat 34 neliön yksiöistä 143 neli-

ön huoneistoihin, jotka sijaitsevat ylimmissä kerroksissa (Ruoholahden sanomat, 8/2016). Umpikortteli sisältää niin opiskelija-asuntoja kuin liikuntarajoitteisille suunnattuja asuntotakin. Korttelitoimintaa ohjasi kahden vuoden ajan korttelivalmentaja, joka kannusti asukkaita yhteistoimintaan (Tervo ym., 2018, s. 27). Yhteisöllisyyden muodostumisen kannalta tällä voi olla merkittävä rooli, sillä ilman koordinoitua saati ulkoista tai sisäistä painetta ihmiset eivät välttämättä tutustuisi toisiinsa. Tämänkaltaisissa projekteissa kiintoisaa on myös se, toteutuuko suunnittelijoiden tavoite: Vaikka ympäristö tarjoaakin mahdollisuudet sosiaaliselle kanssakäymiselle, on loppujen lopuksi ihmisten omalla

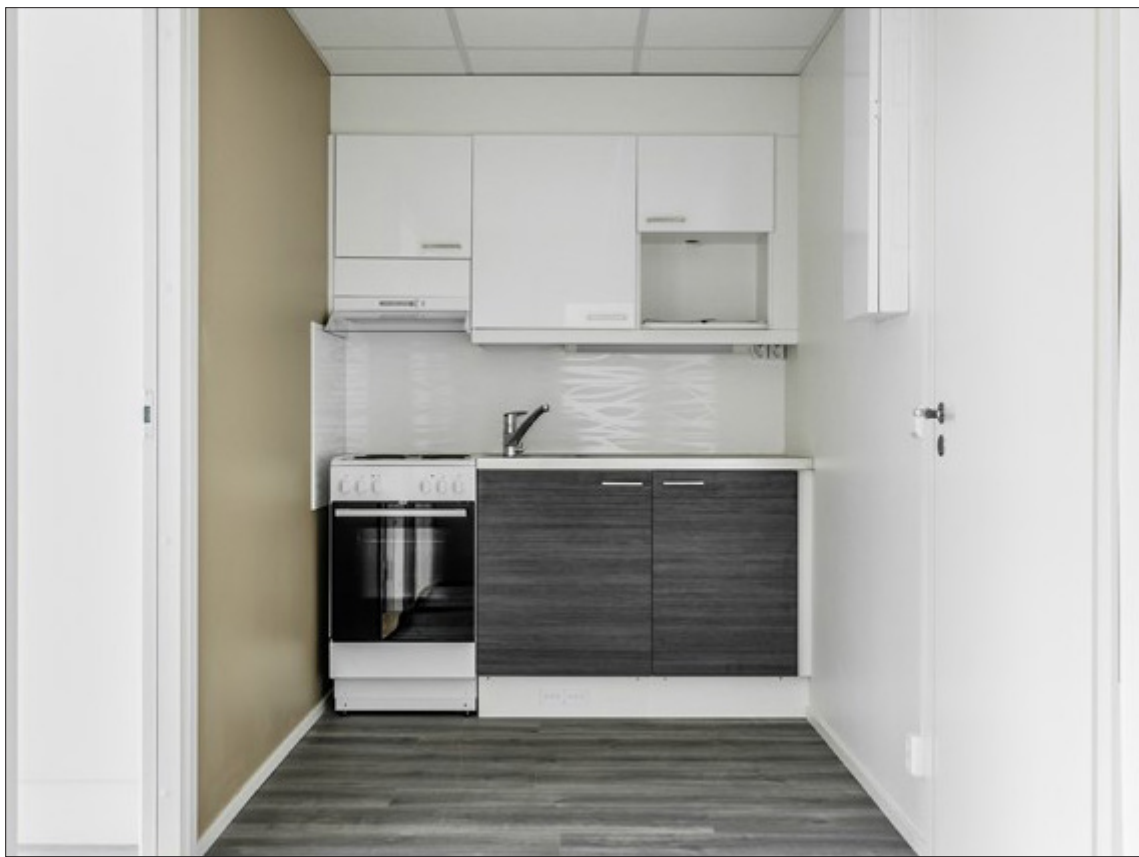

7. Bovieran (Liljewall Arkitekter, 2017b).

vastuulla hakeutuvatko he toistensa seuraan (Kyttä, 2004, s.20). Korttelin väestö koostuu eri ikäisistä ihmisistä, ja tavoitteena on yhteisö jossa naapurit tuntisivat toisensa. Tämänkaltaiset tiiviit yhteisöt ovat olleet ihmiskunnan historiassa varsin yleisiä. Ne ovat koostuneet kaikenikäisistä ihmisistä lapsista vanhuksiin. Yhteisöllinen asuminen voi olla erityisen suojelevaa liikuntarajoitteisia henkilöitä ajatellen, koska he eivät välttämättä pysty liikkumaan koti piirinsä ulkopuolelle.

Mainitsemisen arvoista on myös Ruotsissa sijaitseva Bovieran, yli 55-vuotiaille suunnattu monistettava pienkerrostalokonsepti, jossa asunnot avautuvat

niiden keskiössä olevaan välimerelliseen puutarhaan, joka on niin ikään asukkaita yhteen kokoava tila (Kuva 7). (Liljewall Arkitekter, 2017a) Kohteen lähestymistapa jaettuun tilaan on elämyksellinen. Konseptin brändi perustuu jaettuun tilaan, ja sille on ominaista pitkälle viety vakiointi ja monistettavuus. Kohteessa on kuitenkin ongelmallista sen eristyneisyys muusta ympäristöstä. (Tervo ym., 2018, s.33) Tämä voi taas olla ongelmallista sellaisten senioreiden kohdalla, joilla on liikuntavaikeuksia. Laajan välimerellisen puutarhan ympärille rakentuva konsepti voi olla myös hankala toteuttaa tiiviissä kaupunkiympäristössä.

8. HOAS jmt 11 (HOAS, 2018).

Soluasumista voidaan pitää yhtenä yhteisöllisen asumisen muotona. Eräs hyvä esimerkki yhteisöllisestä asumisesta on Otaniemen Jämeräntaival 11 soluasunnot (Kuva 8). Asunnot ovat noin 15m² kokoisia, ja jokainen huoneisto pitää sisällään yhteiskeittiön ja kolme asuntoa (HOAS, 2018). Asuin itsekin kaksi ja puoli vuotta Jämeräntaivaleella, ja havaitsin että asukkailla on mahdollisuus muodostaa sosiaalisia siteitä muihin asukkaisiin yhteisissä tiloissa. Tämä on kuitenkin vuokralaisten omalla vastuulla. Varsin ahtaat yhteistilat ja pienet huoneet myöskin rajoittavat vieraiden määrää, ja vaikeuttavat näin kaverisuhteiden ylläpitämistä ja yhteisöllisyyden luomista rakennuksen

sisällä. Tämä ei kuitenkaan ole varsinaisesti este yhteisöllisyyden luomiselle, koska Otaniemen ympäristössä on paljon kohtaamispaikkoja ja tapahtumia, joissa opiskelijat voivat tavata toisiaan ja luoda yhteistä teekkari-identiteettiä. Näin tullaan siihen, että myös asukkaiden elämäntilanne vaikuttaa tarvittavien käyttötilojen määrään: nuorilla opiskelijoilla on usein vähemmän liikumista vähentäviä fyysisiä rajoitteita verrattuna esimerkiksi Sukupolvienkorttelin liikuntarajoitteisiin asukkaisiin, joten he pystyvät liikkumaan kohtamisten äärelle.

Edellä kuvatuissa ulkomaisissa esimerkkikohteissa tulee kuitenkin huomioida

erilainen asumiskulttuuri, historia, lain-säädäntö, toteutusmallit ja rakentamis-tapa, joten ratkaisut eivät välttämättä ole suoraan vertailukelpoisia tai sellai-senaan siirrettävissä Suomeen (Juntto, 2010). Erityisesti Sukupolvienkorttelin kaltaisten yhteisöllisyyttä painottavien kohteiden kanssa on tärkeää tarjota asukkaille juuri yksityisyyttä, jotta myös niiden perimmäinen tarkoitus eli yh-teisöllisyyden tunne toteutuisi. Suku-polvienkorttelissa asunnot ovatkin eri kerroksessa toimitilojen kanssa, jolloin jako yksityisten ja julkisten tilojen vä-lillä on selkeämpi. Tämä mahdollistaa vetäytymisen omaan rauhaan asukkaan niin halutessa. Jämeräntaival 11 kaltai- sessa kohteessa huoneet ovat suoras- sa yhteydessä yhteiskeittiöön, joka voi pakottaa asukkaan kohtaamaan naa-purinsa silloinkin, kun haluaa suorittaa keittiöaskareita rauhassa. Asuessani Jämeräntaipaleella äänieristys asunto- jen välillä oli heikko, mikä vähensi yk- sityisyyttä, ja yhteiskeittiöstä asuinhuo- neeseen tulleet äänet ja hajut rajoittivat myös yksityisyyden tunnetta. Tämä ei kuitenkaan ole ongelma esimerkiksi HOAS:in Välimerenkatu 5:n opiskeli- ja-asunnoissa, joissa yhteiset tilat (yh- teiskeittiö, pesula) on selkeästi eroteltu asunnoista (Karvinen, 1/2016). Asumis- muodossa, jossa painotetaan yhteisöl- lisyyttä ja yksityinen tila minimoidaan, voi syntyä riski, että asukkaat joutuvat kohtaamaan toisiaan liiankin usein arki- askareiden merkeissä. Monessa opiske- lija-asunnoissa, kuten Välimerenkadun

asunnoissa, asunnoista löytyy kuitenkin pieni jääkaappi ja keittiötaso, jolloin osa arkipäiväisestä toiminnasta siirtyy omaan asuntoon. Tämä voi lisätä yk- sityisyyden ja yhteisöllisyyden tasapai- noa.

6. Ratkaisuja yksityisissä tiloissa

9. Tree House (Lo, 2017).

Yksityisissä tiloissa tilavuuden tuntua voidaan lisätä esimerkiksi käyttämällä vaaleita sävyjä niin sisustuksessa kuin seinien värisäkin. Vaaleat sävyt heijastavat valoa tummia sävyjä paremmin, jolloin tila vaikuttaa tilavammalta. Tiloja voidaan rajata myös käyttämällä erilaisia värejä ja materiaaleja tilojen eri osissa sen käyttötarkoituksen mukaan, selkeyttäen näin tilaa ja tuoden siihen rakennetta. Esimerkkinä tästä on arkkitehti Nelson Chown suunnittelema asunto Hong Kongiin, jossa muuten avonaisessa pohjaratkaisussa nukkumattila on sijoitettu parvelle (Beatyman 2017). Nukkumapaikka on rajattu muista tiloista paitsi fyysisesti, parvi ja sen

ympäristön verhoilu on eri materiaalia muun tilan kanssa (Kuva 9).

Tiloja voidaan jakaa myös valoa läpäisevillä sermeillä ja säleiköillä, jotka rajaavat tiloja mutta sallivat luonnonvalon leviämisen asuntoon. Esimerkkinä tästä on Brad Swartz arkkitehtien suunnittelema 24m² Boneca asunto Sydneyssä Australiassa. Asunnossa on nukkuma-alkovi, joka on sijoitettu liikuteltavan puusäleikön taakse (Kuva 10). Asunnon ikkunoista pääsee säleikön ansiosta leviämään valoa asuntoon myös sen ollessa suljettuna. (Brad Swartz architects, 2018)

10. Boneca apartment (Ferguson, 2018).

Toiminnallisuutta voidaan lisätä sulauttamalla tiloja yhteen, esimerkiksi avokeittiöillä ja eteisen välittömällä yhteydellä. Tervon ja Hirvosen (2019) mukaan avokeittiöt ovatkin kasvattamassa suosiotaan 20-40 vuotiaiden keskuudessa. Toisaalta se onkin nykyään ainoa keittiömuoto tiivistyvässä asumisessa. Avokeittiöt mahdollistavat myös yhteisöllisen toiminnan erillistä keittiöhuonetta paremmin useamman henkilön mahtuessa osallistumaan toimintaan. Ongelmana väliseinättömässä asunoratkaisussa on kuitenkin se, että raja eri tilojen välillä hämärtyy, mikä tekee ympäristöstä hankalammin hallittavan.

Hyvä esimerkki sulautetusta pohjaratkaisusta on SATON:n 15,5 m² kerrostaloyksiyöt (Kuva 11). Asunnoissa keittiö ja eteinen ovat samaa tilaa, mikä lisää toiminnallisuutta. (SATO, 2017) Eteisen koko on kuitenkin Suomen olosuhteisiin liian puutteellista: Suomessa vaikuttavat eri vuodenajat edellyttävät erilaista pukeutumista, ja kausivaatetuksen säilytykseen tarvitaan enemmän eteistilaa (Kyttä, 2004, s. 62). Kohteesta löytyy myös 6,3 m² parvi ja parveke, joka lisää asunnon käyttötilaa. Tämänkaltaisia ratkaisuja on käytetty myös Spilytys Co:n suunnittelemisissa Ququri-asunnoissa Tokiossa, jotka ovat vain noin 10m² kokoisia (Martin, 2019). Par-

11. SATO-studiokoti (Uusheimo, 2017).

vi lisää tilan käytettävyyttä, mutta rajaa myös tilaa käyttötilojen ja lepotilojen välillä ja voi lisätä kokemusta kyvykkyydestä säädellä ympäristöä liikkumalla näiden tilojen välillä. Parviratkaisu ei kuitenkaan sovellu liikuntarajoitteisille asukkaille, vaan edellyttää asukkaalta normaalia liikuntakykyä.

Asunnon sisäistä yksityisyyttä ja samalla käyttötilaa voidaan myös lisätä käyttämällä liukuovia. Pienissä asunnoissa liukuovet voivat estää näköyhteyksiä huoneiden välillä ja samalla vapauttaa lattia-alaa muuhun käyttöön. Liukuovet voidaan myös upottaa asunnon väliseiniin, jolloin seiniä voidaan hyödyntää paremmin esimerkiksi säilytystilana,

jota on usein pienissä asunnoissa varsin vähän. Myös asunnon sisäisen esteettömyyden kannalta liukuovet voivat olla hyvä ratkaisu. Esimerkiksi rollaattorilla liikkuvan henkilön voi olla helpompi käsitellä liukuovea kuin saranoitua ovea.

Pienissä asunnoissa myös sisustuksella ja sen määrällä on erityisen suuri merkitys. Pienillä asunnoilla on tapana olla ahtaita ja kaoottisia sisustuksen taitia. Tämä lisää taas ahdistusta ja stressiä sekä vähentää hallinnan tunnetta. Huonekalut ovat entistä suurempia ihmisten keskimääräisen koon kasvettua viimeisen 50 vuoden aikana, ja ne luonnollisesti vievät entistä enemmän

12. Integroitu huonekalujärjestelmä (Behar & MIT, 2017).

tilaa (Thøgersen, 2018, s. 4; s. 7). Erilaiset toisiinsa integroidut huonekalu- ja huoneratkaisut voivat taas auttaa tilanhallinnassa.

Myös robotiikka voi olla tulevaisuudessa osana pienten asuntojen monipuolisen tilankäytön lisäämistä, mitä se jo onkin. MIT on kehittänyt asuntokonseptin, jossa sänky, työskentelytila ja ruokailutila ovat integroitu toisiinsa (Kuva 12). Aplikaatiolla voidaan ottaa käyttöön käyttötarkoitukseen sopiva varustus. (Matheson, 2018) Tämä luonnollisesti lisää asunnon toimivuutta, mutta samalla koko asumisen luonne muuttuu: minimiasunto ei ole samanaikaisesti yhtä tilaa, vaan yksi tila ker-

rallaan. Millainen vaikutus tällä on psykologisesti? Hallinnan tunne asunnosta ja ympäristöstä voi kasvaa tilan muuttamisen myötä oman mielen mukaan, mutta samalla se voi luoda levottomalta tuntuvan elinympäristön.

7. Johtopäätökset

Tutkielmaa tehdessäni minulle selvisi, että tiiviissä kaupunkirakenteessa yhteisöllisyyden ja toiminnallisuuden kehittäminen voi olla hankalaa arkkitehdin näkökulmasta. Pienet asuinneliöt tuovat haasteita asunnon toiminnallisuuden toteutumiselle. Lisäksi arkkitehti voi vaikuttaa ihmisiin luomalla kohtaamisiin houkuttelevat puitteet, mutta vastuu yhteisöllisyyden kehittymisestä siirtyy aina asukkaille. Suunnittelijan tulisi ottaa huomioon kaupunkilaisten mentaliteetti, joka ei varsinaisesti tue paikallisyhteisöjen syntymistä (Schieffloe, 1990; Henning & Lieberg, 1996). Naapureihin halutaan tutustua paremmin, mikäli he vaikuttavat kiinnostavilta, eikä pelkkä asuntojen fyysinen läheisyys riitä tutustumisen perusteeksi. Ei ole siis itsestään selvää, että esimerkiksi asuinkerrostalojen naapurusto tapaisi toisiaan yhteistiloissa ja solmisi ystäväsuhteita, vaikka tilat olisivatkin sopivasti asunnon yhteydessä ja mahdollistaisivat yhteiset kokoontumiset. Kuitenkin WeLive-konseptin tai SATO-studioasuntojen tapaisissa kohteissa asuinkerrostaloon päätyttyä asumaan sellaisia asukkaita, jotka ovat lähtökohteisesti kiinnostuneita luomaan kontakteja toistensa kanssa. WeLive-konseptia mainostetaan yhteisöllisyydellä, ja studioasuntojen vuokralaisilla edellytetään halua jakaa erikoisosaamistaan muiden asukkaiden kanssa (Hirvonen ym., 2018, s. 20-21).

Edellä mainitut huomiot eivät tarkoita

kuitenkaan sitä, että yhteisiä tiloja ja kohtaamispaikkoja ei tulisi yleisesti kehittää. Pienissä ja ahtaissa asunnoissa eläville yhteiset tilat tuo lisää elintilaa. Ahtaissa asunnoissa asukas voi kokea klaustrofobiaa ja kyvyttömyyttä toteuttaa itseään, ja kodin käsitteen laajentaminen yhteisiin tiloihin voi näin parantaa myös henkistä hyvinvointia asukkaan toimintamahdollisuuksien kasvaessa. Ahtaiden asuntojen toiminnallisuutta voidaan kuitenkin kehittää luovalla tilankäytöllä, ja näin vähentää mahdollisia haittavaikutuksia henkiselle hyvinvoinnille. Yhteisölliset tilat voivat olla myös erityisen suojelevia liikuntavammaisille tai muuten asuntonsa piiriin jääneille asukkaille, joilla on vaikeuksia ylläpitää sosiaalista piiriä kodin ulkopuolella. Kohtaamiset yhteisissä tiloissa voivat suojella heidän henkistä hyvinvointia. Suunnitteluprosessissa voitaisiin myös hyödyntää ympäristöpsykologiaa tai muita psykologian suuntauksia elvyttävien elinympäristöjen suunnittelussa, ikään kuin kirkastamaan suunnittelijan päämäärää.

Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että asumisen yhteydessä tapahtuvan sosiaalisen kanssakäymisen tulisi olla vapaaehtoista, jotta se olisi henkistä hyvinvointia kasvattavaa. Tämänkaltaisen vapaaehtoisen vuorovaikutuksen myötä yhteisöllisyyskin voi kehittyä. Voidaan ajatella, että asumisen sosiaalinen puoli ei muodostu pelkästään keskusteluista naapurien kanssa, vaan myös

seinien läpi kuuluvista naapuruston äänistä. Tämä esimerkiksi ei ole vuorovai-
kutteista tai vapaaehtoista. Arkkitehtien
tulisi suunnitella tiloja, jotka tarjoavat
mahdollisuuden vetäytyä omaan rau-
haan asukkaan niin halutessa, ja sa-
malla mahdollistaa asukkaiden helpot
kohtaamiset. Esimerkkinä tämänkalta-
isesta kohteesta on Sukupolvienkort-
teli. Myös co-housing ja hotellimaisia
palveluita tarjoavat konseptit voivat
olla toimivia vaihtoehtoja sellaiseen
kaupunkiasumiseen, joka on asukkaan
sosiaalisia tarpeita tyydyttävää.

8. Lähteet

- Architecture Analysis. (2018). Architectural psychology: The Influence of Architecture on our Psyche. *Architecture Analysis*. Lainattu 20.11.2019, saatavilla: <https://medium.com/archilyse/1-the-influence-of-architecture-on-our-psyche-f183a6732708>
- ARExA. (2016). *WeLive DC | Crystal City*. Lainattu 4.12.2019, saatavilla: <http://are-a.net/projects/welive-dc/>
- Arkkitehtitoimisto Hedman & Matomäki Oy. (2015). *Sukupolvienkortteli*. Lainattu 4.12.2019, saatavilla: <https://sukupolvienkortteli.fi/wp-content/uploads/2016/01/SU-KUPOLVIEIN-KORTTELI-17.11.2015.pdf>
- Barker, A., & Grant, B. (2010). *The Russia Reader: History, Culture, Politics*. Durham: Duke University Press.
- Beautyman, M. (2017). NC Design & Architecture Principal Nelson Chow's Secret Hong Kong Tree House. *Interiordesign.net*. Lainattu 21.11.2019, saatavilla: <https://www.interiordesign.net/projects/14118-nc-design-and-architecture-principal-nelson-chow-s-secret-hong-kong-tree-house/>
- Berg, H. (2019). Asuminen ei ole vain asunto – asunto-osuuskunta tarjoaa kohtuuhintaista, yhteisöllistä asumista. *ARAviesti*. Lainattu 21.11.2019, viitattu: [https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/ARAviesti/ARAviestin_verkkoartikkelit/Asuminen_ei_ole_vain_asunto__asuntoosuus\(48988\)](https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/ARAviesti/ARAviestin_verkkoartikkelit/Asuminen_ei_ole_vain_asunto__asuntoosuus(48988))
- Brad Swartz architects. (2018). *Boneca apartment*. Lainattu 17.11.2019, saatavilla: <https://www.bradswartz.com.au/bonecaapartment>
- Brazier, Y. (2018). What is psychology and what does it involve?. *Medical News Today*. Lainattu 20.11.2019, saatavilla: <https://www.medicalnewstoday.com/articles/154874.php#1>
- Cherry, K. (2019). The Arousal Theory of Motivation. *Verywell Mind*. Lainattu 21.11.2019, saatavilla: <https://www.verywellmind.com/the-arousal-theory-of-motivation-2795380>
- Cramer, R. D. (1960). Images of home. *Journal of the American Institute of Architects*, XLVI, 40-49.
- DiMaggio, P. (1997). Culture and cognition. *Annual Review of Sociology*, 23, 263–287.
- Dunbar, R.I.M. (1992). Neocortex size as a constraint on group size in primates. *Journal of Human Evolution*, 22, 469-493.
- Ghozlane, F.B. (2008). Processes of Place Identification and Residential Satisfaction. *Environment and Behavior*, 40(5), 669-682.

Graham, T.L., Gosling, D.S., & Travis, K.C. (2015). The Psychology of Home Environments: A Call for Research on Residential Space. *Perspectives on Psychological Science* 2015, 10(3), 346–356.

Hellman, L. (1983). Homes for the elderly. *Architects' Journal*, May, 52-62.

Helsingin seudun aluesarjat. (2017). Database. Lainattu 28.11.2019, saatavilla: <http://www.aluesarjat.fi>

Henning, C., & Lieberg, M. (1996) Strong ties or weak ties? *Neighborhood networks in a new perspective. Scandinavian Housing and Planning Research*, 13, 3-26.

HOAS. (2018). *Jämeräntäival 11*. Lainattu 21.11.2019, saatavilla: <https://www.hoas.fi/en/housing/jamerantaival-11/>

Juntto, A. (2010). Asumisen historiallinen muutos Suomessa ja polkuriippuvuus. Asumisen monet kulttuurit. In Juntto, A (eds) *Asumisen unelmat ja arki. Suomalainen asuminen muutoksessa*, (s. 17–47). Helsinki: Gaudeamus.

Karjaluo, M. (2016). SATO StudioKoti. Laadukasta kaupunkiasumista edullisesti. Seminaariesitys, 20.1.2016. Luettu 28.11.2019, saatavilla 7.1.2018: <http://www.rakli.fi/media/tapahtumien-aineistot/vaets-yhdyshenkilopaiva-20.1.2016/miikka-karjaluo.pdf>.

Karvinen, P. (1/2016). Hoasin hauska asuintalo. *Asuntomme*, 1/16 . Lainattu 21.11.2019, saatavilla: <https://www.vuokralaiset.fi/asuntomme-lehti/asuntomme-1-2016/hoasin-hauska-asuintalo/>

Kiinteistöposti. (2017). Millainen yhteiskunta- sellainen kerrostalo. *Kiinteistöposti*. Lainattu 20.11.2019, saatavilla: <https://www.kiinteistoposti.fi/millainen-yhteiskunta-sellainen-kerrostalo/>

Klepeis, N.E., William, N.C., Wayne, R.O., Robinson, J.P., Tsang A.M., Switzer, P., Behar, J.V., Hern, S.C., & Engelmann, W.H. (2001). The National Human Activity Pattern Survey (NHAPS) A Resource for Assessing Exposure to Environmental Pollutants. *Journal of Exposure Analysis and Environmental Epidemiology*, 11, 231-252.

Korpela, K. (2010). Ympäristöpsykologia. In P. Nieminen, V. Nevalainen & J. Holma (eds.) *Psykologin ammattikäytännöt*, (s. 338-344). Helsinki: Edita.

Kraftwerk1 Heizenholz. (2016). *Kraftwerk1 Heizenholz*. Lainattu 4.12.2019, saatavilla: <https://www.kraftwerk1.ch/heizenholz/siedlung.html>

Krokfors, K. (2006). Typologinen joustavuus asuntosuunnittelun uudistamisen välineenä. In Hedman, M., & Sanaksenaho, P. (eds.) *Asuntoarkkitehtuuri ja mahdollinen muutokset- Esseitä arkkitehtuurin opetuksesta ja tutkimuksesta*, (s. 86-111). Arkkitehtiosaston julkaisuja 2006/92. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Kyttä, M. (2004). *Ihmisystävällinen elinympäristö*. Helsinki: YIT, Teknillinen korkeakoulu

- Kytö, H. (2015). Muuttovirrat muokkaavat pääkaupunkiseutua. *Talous & Yhteiskunta*, 3/2015. Lainattu 19.11.2019, saatavilla: <http://www.labour.fi/ty/tylehti/ty/ty32015/pdf/ty32015Kyto.pdf>
- Liljewall Arkitekter. (2017a). *Bovieran flora*. Lainattu 4.12.2019, saatavilla: <https://www.liljewall.se/bovieran-flora>
- Martin, A. (2019). Downsized dwellings: Inside Tokyo's tiny living spaces. *The Japantimes*. Lainattu 10.11.2019, saatavilla: <https://www.japantimes.co.jp/life/2019/04/20/lifestyle/tokyos-tiny-living-spaces/#.XdaPt9VS82w>
- Maslow, H.A. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 1943, nro 50(4), 370–396.
- Matheson, R. (2018). Smart furniture transforms spaces in tiny apartments into bedrooms, work spaces, or closets. *Phys.org*. Lainattu 3.11.2019, saatavilla: <https://phys.org/news/2018-01-smart-furniture-spaces-tiny-apartments.html>
- McAmy, L. (2018). I've lived in cohousing — a neighborhood based on Danish principles of community living — for 14 years. Here's why I never want to live elsewhere. *Business insider*. Lainattu 21.11.2019, saatavilla <https://www.businessinsider.com/4-reasons-why-ive-spent-14-years-in-cohousing-and-why-i-plan-to-stay-2018-8?r=US&IR=T>
- Mäenpää, Pasi. (2005) *Narkissos kaupungissa. Tutkimus kuluttajakaupunkilaisesta ja julkisesta tilasta*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Nilsen, L. (2019). *Asunto-osuuskunta Kotihelmi*. Lainattu 21.11.2019, saatavilla: <https://docplayer.fi/141830178-Asunto-osuuskunta-kotihelmi-leena-nilsen.html>
- Pakkala, P. (2019). *Asumalähiörakentaminen 1900-luvun jälkipuolella*. Museovirasto.
- Pakkala, P., Jalkanen, R., Lindroos, A., Arkkitehdit NRT Oy., Tasa, J., Anttinen, S., & Lehto, A. (2007). *Kerrostalojen kehittäminen – talotyyppiselvitys*. Helsinki: Helsingin kaupunki-suunnitteluvirasto 2007.
- Pallasmaa, J. (1/1994). identiteetti, intimitteetti ja kotipaikka: Huomioita kodin fenomenologiasta. *Arkkitehti*, 1/1994. Lainattu 20.11.2019, saatavilla: <http://www.uiah.fi/studies/history2/identi.htm>
- Pitkänen, J. (2009). *Asuinkerrostalojen rakentamisen ohjauksen kustannustarkasteluja*. Helsingin kaupungin talous- ja suunnittelukeskuksen julkaisusarja 6/2009. Helsinki: Yliopistopaino.
- Rauniomaa, E. (2018) *Rakentaminen Helsingissä 2017 sekä rakentamisen aikasarjoja, Tilastoja 2018:6*. Lainattu 28.11.2019, saatavilla: https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/18_03_09_tilastoja_06_Rauniomaa.pdf
- Ruoholahden sanomat. (8/2016). Kyläyhteisön paluu kaupungin keskustaan. *Ruoholahden sanomat, Ruoholahden ja Jätkäsaaren aluejulkaisu*, 8/2016, 9.
- Saarikangas, K. (1994). *Sankaruus ja arki: 1950-luvun miljö*. Helsinki: Suomen raken-

nustaiteen museo.

Saarikangas, K. (2002). *Asunnon muodonmuutoksia: Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa*. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.

Schiefloe, M.P. (1996). Networks in Urban Neighbourhoods: lost, Saved or Liberated Communities?. *Scandinavian Housing and Planning Research*, 7, 93-103.

Segal, W. (1973). Home sweet home. *R.L.B.A. Journal*, October, 477-480.

Sixsmith, J. (1986). The meaning of home: an exploratory study of environmental experience. *Journal of Environmental Psychology*, 6(4), 281-298.

SLV.GLOBAL. (2018). Psychological Benefits of Group Work. *SLV.GLOBAL*. Lainattu 21.11.2019, saatavilla: <https://slv.global/blog/psychological-benefits-of-group-work>

Solari, D.C., & Mare, D.R. (2012). Housing crowding effects on children's wellbeing [abstract]. *Social Science Research*, 41(2), 464-476.

Stadipiiri (toim.). (2000) *URBS. Kirja Helsingin kaupunkikulttuurista*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, Edita.

Stjernberg, M. (2017). *Helsingin seudun 1960- ja 1970-lukujen lähiöiden sosioekonomi- nen ja demografinen kehitys vuoden 1990 jälkeen*. Helsinki: Edita Prima Oy.

Støa, E., Høyland, K., & Wågø, S. (2006). *Bokvalitet i små boliger*. SINTEF. Reportnum- ber: SBF51 A06004. Lainattu 20.11, saatavilla: <https://www.sintef.no/globalassets/up- load/rapport-mai06.pdf>

Tervo, A., & Hirvonen, J. (2019). Solo Dwellers and Domestic Spatial Needs in the Helsin- ki Metropolitan Area, Finland. *Housing studies*, 35.

Tervo, A., Meriläinen, S. & Pirinen, A. (2018). Jaetut tilat. *Asumisen rahoitus- ja kehittä- miskeskuksen raportteja*, 1/2018.

Thøgersen, M. (2018). *Small spaces need smart solutions Designing furniture for small spaces, in connection with human wellbeing*. Department of Design, Norwegian Univer- sity of Science and Technology.

Tilastokeskus. (2019). *Ahtaasti asuminen*. Lainattu 21.11.2019, saatavilla: [https://www. stat.fi/meta/kas/ahda_asu.html#tab2](https://www.stat.fi/meta/kas/ahda_asu.html#tab2)

Urist, J. (2013) The Health Risks of Small Apartments. *The Atlantic* .Lainattu 21.11.2019, saatavilla: <https://www.theatlantic.com/health/archive/2013/12/the-health-risks-of-small-apartments/282150/>

Valtioneuvoston viestintäosasto. (2018). Yksinasuminen yleistyy osana väestörakenteen muutosta. *Valtioneuvoston viestintäosasto, tiedote 561/2018*. Lainattu 28.11.2019, saa- tavilla: https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/10616/yksinasuminen-yleis- tyy-osana-vaestorakenteen-muutosta

Wood, H. (2019). Can shared living improve our mental health and wellbeing?. *Medium*. Lainattu 20.11.2019, saatavilla: <https://medium.com/space10/can-shared-living-improve-our-mental-health-and-wellbeing-ff5498b02d4a>

World Habitat. (2016). *More than Housing*. Luettu 28.11.2019, saatavilla: www.world-habitat.org/world-habitat-awards/winners-and-finalists/more-than-housing.

Wright, P.A., & Kloos, B. (2007). Housing environment and mental health outcomes: A levels of analysis perspective. *J Environ Psychol*, 27(1), 79–89

Ympäristöministeriön asetus majoitus-, asuin- ja työtiloista. (2017). 4 § Asuin-, majoitus- ja työtila. Lainattu 13.11.2019, saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20171008>

KUVALÄHTEET

ARExA. (2016). *WeLive DC | Crystal City* [kuva]. Viitattu 22.11.2019. Saatavilla: <http://are-a.net/projects/welive-dc/>

Behar, Y., & MIT. (2016). *ORI by Yves Béhar and MIT Media Lab* [kuva]. Viitattu 22.11.2019. Dezeen. Saatavilla: https://static.dezeen.com/uploads/2016/07/ori-by-mit-media-lab_dezeen_936_3.jpg

Canadian Cohousing Network [CCN]. (2019). *Windsong* [kuva]. Viitattu 1.12.2019. Saatavilla: <https://cohousing.ca/>

Ferguson, T. (2018). *Boneca Apartment* [kuva]. Viitattu 22.11.2019. Saatavilla:

HOAS. (2018). *Jämeräntaival 11* [kuva]. Viitattu 24.11.2019. Saatavilla: <https://www.hoas.fi/kohteet/jamerantaival-11/>

<https://www.bradswartz.com.au/bonecaapartment>

kraftwerk1. (2012). *Img354* [kuva]. Viitattu 22.11.2019. Saatavilla: [https://www.kraftwerk1.ch/assets/IMG_3054%20\(Copy\).jpg](https://www.kraftwerk1.ch/assets/IMG_3054%20(Copy).jpg)

Lee, H. (2018). *Sukupolvienkortteli-asukastila* [kuva]. Viitattu 22.11.2019. Saatavilla: <https://sukupolvienkortteli.fi/wp-content/uploads/2017/08/Sukupolvienkortteli-asukastila-1100x733.jpg>

Liljewall Arkitekter. (2017b). *Bovieran Flora* [kuva]. Viitattu 4.11.2019. Saatavilla: <https://www.liljewall.se/bovieran-flora>

Lo, D. (2017). *NC Design & Architecture Principal Nelson Chow's Secret Hong Kong Tree House* [kuva]. Viitattu 22.11.2019. Interior Design. Saatavilla: <https://www.interiordesign.net/projects/14118-nc-design-and-architecture-principal-nelson-chow-s-secret-hong-kong-tree-house/>

Mannonen, O. (1957-1959). *Perhe-elämää uudessa lähiössä* [mustavalkoinen vedos paperille]. Viitattu 22.11.2019. Helsingin kaupunginmuseo. Saatavilla: <https://www.helsinkikuvia.fi/search/record/?search=l%C3%A4hi%C3%B6asunto%20perhe&page=1>

Soviet Postcards. (1972). *Breakfast in kommunalka (communal apartment)* [mustavalkoinen kuva]. Viitattu 3.12.2019. Saatavilla: <https://soviet-postcards.com/post/186371360051/breakfast-in-kommunalka-communal-apartment-1972>

Uusheimo, T. (2017). *SATO_StudioKoti_huone_parvi* [kuva]. Viitattu 22.11.2019. Saatavilla: https://images.ctfassets.net/z7ety0aygnfq/69Yzztwyjumw6seU-8ySaOw/8578b249be35f3e3144d047513c20f35/SATO_StudioKoti_huone_keitto-tila_kuvaanmerkintaSATOTuomasUusheimo.jpg

Ziegler, L. (2016). *Hunzikerfest 2016* [kuva]. Viitattu 24.11.2019. Saatavilla: http://thiesenwolf.ch/wp-content/uploads/2017/03/hunzikerfest_2016_1198.jpg

